

PRIKAZI, IZVJEŠTAJI, BILJEŽKE.

VJERA I CRKVA PREMA RATU

Stjepan Lugarec.

Između raznih zala koja pritištu čovječanstvo izgleda da je najveće — rat. Cijela svjetska historija i nije drugo nego neprestani ratovi. Kulture što su ih razni narodi stvorili, uništavaju drugi narodi, a njih opet treći i tako to neprestano traje do danas. Kolikogod su ratovi prije Krista bili česti, toliko razorni i porazni nisu nikad bili kao danas. Čovječanstvo bi uistinu moralo biti prezahvalno onom tko bi mu pokazao zgodan način da se izbjegne ovom zlu.

Krist je sigurno kao Otkupitelj ljudskog roda našao lijek i toj rani. Međutim današnje stanje u svijetu na prvi pogled to ničim ne pokazuje. Pače, čovjek bi rekao da je danas još i gore na zemlji nego prije dolaska Kristova. Tu činjenicu razumijemo samo uz primjedbu: da su narodi prije Krista štovali barem kakve takve bogove, ali kod današnjeg čovječanstva se javlja gdjegdje čak i strašna pomisao, da uništi i samu ideju Boga.

Takvo zlo kao što je rat duboko utječe na ljudski život. Budući da smisao ljudskom životu može dati samo prava religija, nastojat ćemo promotriti rat u svijetlu vjere i crkvene nauke. Pogledat ćemo najprije ukratko stanovište vjere o dopuštenosti rata, njegovim uzrocima i posljedicama, te ćemo time ujedno imati polaznu točku za promatranje stava Crkve prema ratu.

I. VJERA I RAT

1. — U Novom Zavjetu ne čitamo nigdje ništa izričito napisano o ratu. Stoga moramo ispitati, da li objavljene istine barem uključno zabranjuju rat kao nešto u sebi zlo ili ga možda dopuštaju. Prije toga ćemo će obazreti na neka mišljenja. Ima ih koji tvrde, da je Krist apsolutno zabranio rat, tj. kao nešto u sebi zlo; tako da ratovati znači grijешiti. Takvo je mišljenje na pr. zastupao L. Tolstoj. Imao je i prilično sljedbenika naročito u Americi. Već je u prvim kršćanskim vjekovima bilo zastupnika ovog mišljenja: tako Origen, Tertulijan, Laktancije.¹ Svi se većinom pozivlju na ove tekstove Sv. Pisma: »A ja vam kažem, da se ne opirete zlu. Nego ako te tko udari po tvom desnom obrazu, pruži mu i drugi«;² ili na drugi tekst sv. Mateja: »Svi koji se hvataju mača, od mača će i poginuti«,³ a

¹ Georges Goyau, *L'Église et la guerre*. Paris (1934), str. 13.

² Mt. 5, 38.

³ Mt, 26, 52.

neki opet na sv. Pavla: »Ne osvećujte se sami, ljubezni, nego podajte mjesto srdžbi (Božjoj), jer je pisano: »Moja je osveta, ja ću je vratiti«. ⁴

Međutim, iz Pavlovih se riječi i bez komentara vidi, da se ovdje radi o ličnoj osveti, a ne o suzbijanju ili kažnjavanju nepravde ili o samoobrani. Također se riječi Kristove Petru: »Tko se mača hvata od mača će i poginuti«, ne smiju uzeti isključivo nego relativno. Ove riječi kažu samo to, da će svi koji bez potrebe uzimaju mač i sami stradati. Ili kako tumači sv. Toma sa sv. Augustinom: »Onaj uzima mač, koji bez više (zakonite) vlasti ili bez zapovijedi ili dopuštenja ugrožava nečiji život«. ⁵

Tekst kod sv. Mateja o neopiranj u zlu se ne smije shvatiti kao da se tu radi o z a b r a n i rata. To je više jedan savjet kršćanske savršenosti i zabrana lične osvete. Sv. Toma veli, da se ovo neopiranje zlu odnosi na pripravnost duše da je spremna ne opirati se i ne braniti se, ako je to potrebno. ⁶ Sam je Krist pokazao da ovaj tekst ne treba doslovno uzeti odgovarajući sluzi velikog svećenika: »Ako sam zlo rekao, dokaži da je zlo; ako li pravo, zašto me biješ«. ⁷

Stanovište vjere prema ratu vidi se jasno iz onih mjesta Sv. pisma, gdje se govori o vojničkom staležu. Na dotičnim se mjestima uopće ništa ne spominje o nedopuštenosti toga staleža, odnosno o zabranj rata. Ivan Krstitelj propovijedajući pokoru, samo ovo nalaže vojnicima: »Nikom u ne činite nasilja niti koga varajte i budite zadovoljni svojom plaćom«. ⁸ Znamo, što više, da je Krist pohvalio čvrstu vjeru jednog časnika, ⁹ a u Djelima Apostolskim čitamo da je sv. Petar pokrstio prvog poganina baš u osobi satnika Kornelija. ¹⁰ Ništa se ne spominje da bi Kornelije radi krštenja morao napustiti vojničku službu. Iz ovog dosad vidimo barem to, da Krist nije odbacio rat kao predmet po svojoj biti loš.

Još je jasnije u St. Z. izraženo, da rat ne samo što nije bio zabranjen, nego je izrično i naložen od Boga. Čitamo u knjizi Josuinoj: »Reče pak Gospodin Josui: ne boj se i ne plaši se. Uzmi sa sobom sve mnoštvo ratnika i dignuvši se uzađi na gradić Haj; evo predao sam u tvoje ruke njegovoga kralja i narod i grad i zemlju«. ¹¹ U Deut. opet govori Bog izabranom narodu: »Kad te uvede Gospodin Bog tvoj u zemlju u koju ćeš ući da je posjeduješ, razori pred tobom mnoge narode Heteje i Gerseje, Amoreje i Kananeje, Ferezeje, Heve i Jebuseje, sedam naroda mnogo većih po broju nego si ti, i jačih od tebe; i

⁴ Rim. 12, 19.

⁵ S. th. 2. 2, q. 40, a. 1, ad 1.

⁶ S. th. 2. 2, q. 40, a. 1, ad 2.

⁷ Iv 18, 23.

⁸ Lk 3, 14.

⁹ Mt gl. 8.

¹⁰ Dj. Ap. gl. 10.

¹¹ Jos. 8, 1.

njih predade tebi Gospodin Bog tvoj, progonit ćeš ih do uništenja«. ¹²

Prema svemu ovomu možemo reći da naša sv. vjera ne odbacuje rat kao nešto u sebi zlo, nego ga dopušta. Drugo je pitanje: da li ga uvijek dopušta; o tom će biti riječ kasnije.

2. Novo je pitanje: što kaže vjera o uzrocima rata? Da li ih ona poznaje? Je li im moguće izbjeći. Da nema grijeha, sigurno ne bi bilo rata. Da naši praroditelji nisu sagriješili, mi ne bi danas imali ni pojma o ovoj silnoj ratnoj tehnici, uništavanju života i kulture. — Bog u svojoj dobroti nije dozvolio da prvi grijeh odmah uništi prve ljude, nego im je obećao Spasitelja, koji će svladati i popraviti grijeh i njegove užasne posljedice. Krist je smrću na križu svladao moć sotone, s njime i moć grijeha; osnovao je Crkvu i njoj povjerio božansku nauku spasenja, tj. svladavanja grijeha. Tako nas uči Sv. pismo jedino sigurno vrelo o prvim tragovima grijeha. Čovjek je grijehom neposluha, odnosno oholosti, izgubio prvotnu milost i mimonaravne darove, a upoznao dobro koje je izgubio i zlo u koje je upao. Iza toga spoznanja biju čovjeka razna zla. Među prvim zlima bilo je ubojstvo Adamova sina Abela po starijem sinu Kainu. To je bio svoje vrsti prvi rat spomenut u Sv. pismu, dok ih se kasnije vrlo mnogo opisuje.

Ratovi zapisani u Sv. pismu nisu zabilježeni bez svrhe. Svi su ti ratovi manje više oruđe u rukama Božje pravde, kojom kažnjava grijeh naroda i pojedinaca. Bog postupa s narodima, dozvolivši poredbu, kao majka s neposlušnim djetetom. Ona najprije s djetetom lijepo: opominje, obećaje, a kad to ne pomaže, uzima šibu. I rat nije ništa drugo do šiba koju Bog pušta na djecu svoju da bi ih od konačne propasti spasao. Samo radi primjera da navedem Knjigu Sudija, gdje na više mjesta čitamo: »A sinovi Izraelovi činjahu zlo pred Gospodinom... i Gospod ih preda u ruke... (Filistejima, Medijancima i sl.)«

Promotrivši tako uzroke rata u svijetlu vjere, već smo natuknuli, da ima vjera sredstva da se izbjegne ratu. Ako je grijeh uzrok ratu, treba se čuvati grijeha pa ne će biti ratova. Ali moderno čovječanstvo ne će živjeti po načelima Kristova evanđelja. Ono samo sebi izdaje zakone, koje poštuje jedino ako mu pogoduju.

Prema nauci naše vjere rat nije u sebi zao. Zato može postojati rat koji nije uopće zao; isto tako u svakom ratu ima barem nešto dobra. Veli se ipak za svaki rat, da je veliko zlo, jer i njega prosuđujemo po načelu: *bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu*.

Uistinu, nedokučivi su putovi Božji kojima On hoće čovjeka dobru privedi te i ratove upravlja na njegovo spasenje.

¹² Deut 7, 1 sl.

¹⁴ N. mj. str. 156, 157; Knj. Sudija: gl. 2, 3, 4, 6.

»Kao što uzburkano jezero izbacuje iz sebe svaku nečist, tako i čovjek velikim događajima potresen, baca redovno iz sebe sve što je nakazno, nedostojno, trulo. I kao što je onda iza bure u mirnom jezeru moguće ogledati i mjesec i zvijezde i sitne ribice kako se u njima ljeskaju, tako i u buri života, kao vatrom očišćena sja ljudska duša nakićena svim krepostima.«¹⁶

3. — Današnji ratovi, što su drugo nego kušnja pojedinim narodima? Oni pokazuju koliko je zdravih snaga u pojedinom narodu. Francuska je istom poslije poraza upoznala svoju najveću ne samo političku, nego još više svoju moralnu slabost. Ali upravo ta zdrava spoznaja najmjerodavnijih lica donijet će, vjerojatno, spas Francuskoj. Svjetski je rat, uza sve svoje razorno i zatorno djelovanje, imao i nekih pozitivnih vrijednosti. Mnogi ljudi koji su prije svakojako živjeli, potaknuti ratnim grozotama, uredili su svoje račune s Bogom. Evo kako dr. Barac 1915. tješi pučanstvo, koje sa zebnjom danomice očekuje izvješća s ratišta: »Jedna od veličajnih dobrih posljedica ove teške nesreće za kulturno čovječanstvo bit će ipak možda ta, te se usred strahovite pogibli otvore oči mnogim zaslijepljenima, velikim i malim ljudima, te srce i duša njihova oćuti toplinu rose nebeskih milosti«. Na drugom opet mjestu zaključuje: »Mi konstatujemo samo ovo: za ovog rata (svjetskog) izbila je vjera tolikom snagom, da je svojom veličajnom pojavom zadivila svijet. Tu činjenicu pogtovo kad se poredi sa zamrion religioznom svijesti konca XIX. i početka XX. vijeka, ne može nitko poreći. Da je još i sada ostalo dosta nevjere, a i vjera da u vjernika nije jošte i posvuda prožela ćitavo praktićno življenje pojedinaca — ne obara gornje ćinjenice, kao ni izuzetak pravila, kao ni sjena svijetlo, kao ni noć dana«.

Rat, prema tome pruža i nešto pozitivno vjeri; on je učvrććuje kod kojih postoji, a budi je kod kojih je zamrla. No još uvijek ostaje niskih duća, koje su u sebi unićtiple svaku plemenitu misao, koje u vrijeme rata nalaze još više prilika za svoje izživljavanje. Takve ljude ratne strahote samo još više potiću, da se naućiju svega, dok je u njima ćivota. Na takvima se takoder obistinjuje da »rat, kao i svaki veliki događaj, djeluje na svakog pojedinca na svoj naćin, ćesto i zlo.«¹⁷

Moćemo konaćno reći, da vjera vidi u ratu jedno veliko zlo, ali ipak ne takovo koje bi samo unićtavalo vjeru. Ona promatra rat kao jedan događaj, kojim nas Bog hoće vrlo ozbiljno potsjetiti na nestalnost i kratkotrajnost naćeg ćivota, odnosno prinukati nas da svoj ćivot usmjerimo prema Najvićoj svrsi.

Kao zaključak neka bude to: Vjera ima lijek koji moće izbrisati s lica zemlje sve ratne strahote; samo je do ljudi hoće

¹⁶ Dr. Fran Barac, Rat i vjera, Zagreb (1916), str. 11
¹⁷ N. mj. str. 23, 27, 28.

li ga uzimati. Prema tome, hoćemo li manje zla na svijetu, moramo više upotrebljavati sredstva koja nam pruža sv. vjera: uništiti uzroke rata, tj. grijeh.

II. CRKVA I RAT

»Rat nije od jučer nego je star kao i čovjek. Neće nam stoga biti ni najmanje čudno, da se Crkva vrlo brzo morala opredijeliti i teorijski i praktički, odrediti svoje stanovište prema ratu«¹ tako piše dr. Grimm u »Životu« 1935. Nas zanima povijesni razvitak ovog pitanja, koji će nam pokazati, da je Crkva unijela u život međunarodno pravo; s druge strane da sama radi svoje nauke nije nikad vodila rata, nego je bila kao i danas zagovarateljica mira.

1. Nauk o ratu od Crkve priznat.

Prvi kršćanski vijekovi pokazuju, da im vjera nije branila ratovanja, jer kako apologetski pisci i povjesničari spominju, mnogo je kršćana služilo u carskoj vojsci. Prema Euzebiju su upravo kršćanski vojnici bili prvi pogađani carskim ediktima o progonu i umirali kao junaci (martyres).²

Kad je Konstantin »po božanskom nadahnuću pravednim ratom osvetio državu« (natpis na Konstantinovom slavoluku) i Crkva je mogla slobodnije govoriti. Sv. Atanazije je zabranjivao ubojstvo, ali je dopuštao, da je zakonito i vrijedno poštovanja suzbijanje neprijatelja. Bazilije u svakom slučaju nijeće dopuštenu ubojstva. Sv. Ambrozije je opet istakao, da je Crkva neko mjerilo pravednosti. Sv. Augustin bez daljnega dopušta vojnički stalež, a ispitivao je također potrebne uvjete, da se može navjestiti i ući u rat. Prema njemu ima vladar u dva slučaja pravo stupiti u rat: 1. ako Bog to odredi kao u St. Z., ili 2. ako se radi o naknadi štete, suzbijanju nasilja, osvete nepravde. Još je dvije stvari Augustin istakao: 1. da se neprijatelja ne smije upropastiti bez nužde, 2. da je svrha rata mir.³ To je posve nov nauk za ondašnje vladare, jer njima nije svrha rata bila mir, nego proširenje svog teritorija; dovoljan razlog rata im je bila težnja za slavom. U »Božjoj državi« Augustin piše: »Krasno i po istini odgovori jedan uhvaćeni gusar Alexandru — onome Velikom. Kad je naime taj kralj pitao čovjeka, što mu pade na um, te harači morem, odvrati otvoreno s prkosom: Što i tebi, kad cijelim svijetom. Ali, jer ja to činim na maloj lađici, krste me razbojnikom; a tebe, jer s velikim brodovljem, vladarom«.⁴ Tako je Augustin prvi naučno zahtijevao, da se i u međunarodnim odnosima poštuje pravda.

¹ Život br. 5. Zagreb 1935, str. 196.

² G. G. nav. dj., str. 12.

³ G. G., nav. dj., str. 16—21.

⁴ Rac-Lasman, Izbor iz stare književnosti kršćanske, Zgb (1917), str. 256.

Kasniji se vijekovi oslanjaju u pitanju rata na Augustinovu nauku. Razrađuju i primjenjuju njegovu nauku Izidor Seviljski, papa Nikola I, pa Gracijanov Dekret sastavljen negdje u XII. stoljeću. U njemu se u više kanona govori o ratu, a među ostalim obrađeno je i pitanje da li je kleru dozvoljeno ratovati.⁵ Sv. Toma to pitanje ovako zaključuje: »Budući da ratna vježbanja odvrćaju čovjeka veoma od razmišljanja o božanskim stvarima i (jer) su usmjerena prolijevanju ljudske krvi, nikako nije dopušteno klericima i duhovnim osobama ratovati osim u času nužde«. U daljnim izvodima zabranjuje da svećenici prolijevaju krv, a dopušta da prisustvuju bojevima kao dušobrižnici, odnosno i da vode svjetovnjake u pravednom ratu radi općeg dobra. »Nije im naime zabranjeno ratovati, jer bi bio grijeh, nego jer takovo zanimanje nije prikladno njihovim osobama«.

Još je interesantnije što sv. Toma, produbivši nauku sv. Augustina, traži za pravedan rat. To su tri stvari: 1. da ga navjesti najviša javna vlast tj. koja nema nad sobom više vlasti da bi joj se morala pokoravati. 2. da bude pravedan uzrok navještaja i 3. da bude pravedna nakana, tj. ne zbog lakomstva, slave, želje za osvetom itd. Zato veli: »Rat, poduzet za obranu države i za opće dobro od onoga komu je povjerena uprava nekog kraja, ako je vođen ispravnom nakanom nije nikako grješan; drukčije pak ratovati je nedopušteno«. Međutim, Toma i Augustin nisu potpuno razvili nauku o ratu. Oni su dali samo dobar temelj na kojem se dalje gradilo.

Kad su Portugalci, a kasnije Španjolci zaposjedali novootkrivene zemlje, uvijek su tražili od više papa da im ratificiraju njihovo pravo na dotične posjede. Kad su tako Španjolci zaposjeli Ameriku, počeli su neki opravdavati to gospodstvo. Tvrdili su, da je Karlo V. time što je car, ujedno i gospodar indijanaca, jer da pojam car znači gospodar svijeta. Protiv te nauke istupio je odvažno dominikanac Franjo de Victoria. Protiv onih koji su se pozivali na papinsku bulu, ustvrdio je, da ni papa nema drugog prava na Indijance, nego jedino s misionarskog gledišta. Prema tome je papa samo misionarenje dozvolio Španjalcima, a drugo im nije mogao dopustiti (»nemo dat quod non habet«). Španjolci su u Americi, kaže Victoria, jer su bili jači, jer su radili osvajalački. Tim je ujedno zabacio mišljenje onih koji su tvrdili, da je rat protiv nevjernika uvijek dozvoljen. Po njemu različnost religija nije dovoljan razlog za rat. Želja za novim teritorijem, slava ili kakvi vladarevi interesi, ne mogu biti uzroci pravednog rata. Victoria kaže, da je pravedan rat jedino onaj, koji kažnjava nasilje pravu. Naddao je još, da nije svako nasilje dovoljno za navještaj rata. On je nabrojio sedam zakonitih i dovoljnih za navještaj rata bar-

⁵ Dictionnaire de Theol. Cath., XIIed. Paris (1925), kod Guerre str. 1918.

⁶ S. th. 2. 2, q. 40, a. 1 i a. 2.

barima, ali nijedan od ovih ne opravdava čin Španjolaca na američkom tlu. Mnogo je isticao, kako treba paziti na razne okolnosti da ne bude rat nepravedan s koje strane. Specijalno je naglasio, da se ni u ratu protiv Turaka ne smiju ubijati žene i djeca pod izlikom, da će se i oni kasnije tući s kršćanima. Imajući u vidu teške posljedice rata govorio je, da kazna mora biti proporcionalna pogrešci, da se ne bi kome nanijelo više štete nego je potrebno; to bi također bila nepravda.

Victoria je uistinu imao posve moderan pojam međunarodnih odnosa. Zato je on i mogao prvi dati definiciju međunarodnog prava zgodno zamijenivši u definiciji prava naroda iz Justinijanovog Zakonika riječ »ljudima« sa »narodima«. Prema tome njegova definicija glasi: Pravo naroda je skup pravila koje je prirodni razum ustanovio među narodima. Zbog ove sretne zamjene nazvao ga je G. Goyau »kumom« međunarodnog prava.⁷

Pitanje rata još je više razradio isusovac F. Suarez. U svojoj raspravi De Charitate kaže: Rat po sebi niti je zao niti kršćanima zabranjen. »Nigdje pak pravedan rat nije zabranjen; pače obranbeni rat ne samo da je dopušten, nego kadšto zapovijeden zbog prava vlastite obrane. Navalni pak može biti također pošten i nuždan, kako se vidi iz Sv. pisma i Otaca; to je naime državi često nužno da odbije nepravde i prisili neprijatelje, prema tome za čuvanje mira u državi«. U pogledu uvjeta koji se traže za pravedan rat, slaže se uglavnom sa sv. Tomom, samo što neke stvari opširnije obrazlaže. Kad već postoji uzrok ratu tj. nanešena je teška nepravda, treba još uvijek pokušati kakvo drugo rješenje. Zato je prije samog rata dužan vladar neprijatelja upozoriti na uzrok rata i zahtijevati odštetu. Ako se neprijatelj ne odazove, smije se započeti rat. Nije dopušteno (kaže on) ni za vrijeme rata ubijati nevine: djecu, žene, starce i nesposobne, jer ubiti nevinog je po sebi zlo. Ipak se može ubiti i nevine ako je to nužno za pobjedu. U takvom naime slučaju nije namjeravano ubijanje nevinih, nego tek pripušteno. Kad se na pr. vojnici u obrani grada izmiješaju s građanstvom, tad nužno stradaju i nevini. Nadalje, vojnici ne smiju bez dozvole zapovjednika plijeniti, ali pobjednik smije plijenom namiriti svoju štetu. Suarez (kao i Toma) dopušta u ratu upotrebu zasjeda i ratnih varki, ali ne laži i kršenja zadane riječi.⁸ Još su i drugi neki izvodi Suarezove nauke o ratu ostali sve do danas nepromijenjeni, ali ovdje nije moguće sve to iznijeti.

Budući da je pravo naroda zapravo pozitivni ljudski zakon, uveden većinom običajem, došao je Suarez na zgodnu ideju. G. Goyau je to ovako iznio: »Ljudi, kaže on u drugoj knjizi svojih De Legibus, su mogli ustanoviti jedan drugi način kazne

⁷ G. Goyau, nav. dj. str. 125—141.

⁸ Suarez: De Charitate XIII t. XII ed. Migne (1861), str. 1179 sl.

nego je rat. Mogućnost kažnjavanja i davanja zadovoljštine za nepravdu mogli su povjeriti jednoj trećoj vlasti davši joj prisilnu moć. Svakako je sadašnji način, budući je usvojen običajem kao najlakši i najprikladniji po naravi, pravedan, jer nitko nema pravo da mu se odupre. »Osim toga izgleda da Suarez obvezuje neprijateljske vladare, ako je neizvjesno pravo jedne i druge strane, da se obrate na neko sudište, a da ne zameću rata«. Već je dominikanac Soto govorio, da može biti malo pravednih ratova među kršćanima, jer je papa tu, da rješava svađe. Suarez sa svoje strane primjećuje, da bi vladari bili krivi, ako bi se pobili zbog takve stvari, gdje se papa nikako ne bi usudio intervenirati; oni bi bili krivi i obvezani na zadovoljštinu, ako bi usprkos papine zapovijedi ratovali.⁹ Iz ovog vidimo, da je Suarez ne samo svestrano obradio pitanje rata, nego još više, istakao je mogućnost rješenja međunarodnih problema na jedan mnogo čovječanski način nego što je rat.

U tom smjeru, naime da se međunarodni problemi ne rješavaju ratom mnogo su u XIX. vijeku radili: S a i n t - S i m o n, isusovac P. T a p a r e l l i i engleski protestant David U r q u h a r t. Saint-Simon je napisao knjigu pod naslovom »Reorganizacija evropskog društva ili nužda i sredstva da se sakupe narodi Evrope u jedno političko tijelo, čuvajući svakom njegovu nacionalnu neovisnost«.¹⁰ U predgovoru te knjige upozoravao je političke prvake tadašnje Evrope na srednji vijek, gdje je Crkva držala političku ravnotežu. Tražio je izlaz iz mnogobrojnih ratova koji su se tad pojavljivali radi ambicije pojedinih nacija.

Isusovac P. Taparelli dokazivao je korisnost jednog narodnog saveza: Kao što obitelj ne upropašćuje svoje domaće slobode pripojenjem građanskoj zajednici, tako niti narod ne upropašćuje svoje slobode ako sačinjava dio narodnoga društva. U takvom će, kaže dalje, društvu također vladati više pravo nego sila, a rat je moguć samo između jednog naroda koji narušava red i narodnog autoriteta uz koji su svi ostali udruženi narodi. No jasno je, da takve borbe ne će poduzimati nijedan narod, jer nema nade u pobjedu. Tako će ujedinjene nacije raditi za opće dobro međunarodnog društva, braneći slabije od jačih. Uvjeren je, da će biti osnovano neko opće međunarodno savezno sudište koje će zamijeniti ondašnje načine rješavanja sporova preko kongresa, pregovaranja i sl.

Protestant Urquhart je smatrao Crkvu najkompetentnijom da govori o međunarodnom pravu i zakonima. Radio je na tom, da se to pitanje pretrese na Vatikanskom koncilu, ali nije dospjelo na dnevni red zbog prekinuća. Velika je njegova zasluga u tom što je mnogo pridonio, da je papinstvo opet pozvano, da rješava međunarodne probleme. Moramo s druge strane istaći,

⁹ Goyau, nav. dj. str. 149—152.

¹⁰ Goyau, nav. dj. str. 193, 205.

da je Crkva prihvaćala mišljenja i rad ovih ljudi. Tako je Taparelli bio profesor u Rimu, znači cijenjen od Crkve, a za Urquharta i njegov nauk se mnogo interesirao sam papa Pio IX.

Današnji nauk Crkve o ratu gotovo je isti kao i nauk skolastika, jedino su neke pojedinosti točnije izrađene i primijenjene na današnje doba. Rat je sve do najnovijeg vremena definirao kao međusobna borba dviju država. Dr. Barac nepotpuno nepravedan rat označuje: zločinom mnoštva protiv mnoštva,¹¹ jer se ta ista definicija može reći o buni (seditio). Danas definiraju rat kao »oružani sukob dvaju ili više međusobno nezavisnih ili suverenih neprijatelja, izazvan od javne vlasti radi dobra ne pojedinčeva nego cijele zajednice«.¹² Noldin kaže: Rat je borba mnoštva s izvanjskim mnoštvom poduzeta od javne vlasti zbog općeg dobra.¹³ Ističe se borba s izvanjskim mnoštvom, jer se time rat razlikuje od bune, građanskog rata i revolucije.

Kardinal Rampolla, odgovarajući u ime Leona XIII. ruskoj vladi na neka pitanja o miru, piše i ovo: »Manjka u međunarodnom društvu država sistem legalnih i moralnih sredstava, sposobnih da omoguće svakomu da dođe do svojih prava. Ne preostaje tada drugo nego uteći se neposredno sili. Tu je izvor natjecanju država u razvijanju njihove vojničke moći. Nasuprot jednom tako pogubnom stanju stvari pojavljuje se institucija posredovanja i sudišta kao najpotrebnije sredstvo. Ona odgovara u svakom pogledu nastojanjima Sv. Stolice«.¹⁴ Ako hoćemo govoriti o dopuštenosti rata moramo svakako pripaziti na slijedeće: Ako postoji obvezatna ustanova kakvu spominje kardinal Rampolla, nedopušten je svaki rat, makar su niže navedeni uvjeti ispunjeni. Ustanova, naime, ima dužnost i mogućnost da stvar pravedno riješi. Kad ne postoji takova ustanova, dopušten je rat, ako su ispunjeni ovi uvjeti: 1. da ga navješćuje zakonita najviša politička vlast. To znači vlast koja nije ovisna ni o kojoj drugoj vlasti u vremenitim stvarima. Po prirodnom pravu ta vlast sama zastupa svoje interese i brani prava, jer nema nad sobom suca na kojeg bi se obratila;¹⁵ 2. da bude uzrok rata opravdan (pravedan i težak), tj. da popravak sa nanesene nepravde bude barem razmjernan štetom, koja bi ratom nastala za državu; 3. ako je navalni rat da je pravo na rat moralno sigurno, jer bi inače bila pogibao da se učini nepravda. Ako je s obe strane vjerojatnost, treba se pokoriti sudu nekog trećeg; 4. da nepravdu nije moguće nikojim drugim putem ukloniti nego ratom, a postoji nada u pobjedu.

¹¹ Dr. F. B., nav. dj. str. 5.

¹² Dr. Grimm, Život 1935, str. 197.

¹³ H. Noldin, De praeceptis, ed. 25 Oeniponte (1938), str. 337.

¹⁴ G. Goyau, nav. dj. str. 229.

¹⁵ F. Suarez, nav. dj. str. 1180, a. 2.

Nadalje treba paziti, da se ne nanosi nepravda već za trajanja rata. Nije naime dopušteno nanijeti neprijatelju ratom više štete, nego je nužno za pobjedu, odnosno za popravak nepravde. Također i za vrijeme rata treba poštivati prirodno i međunarodno pravo. Dakle treba paziti na sredstva koja se upotrebljavaju, zatim na trajanje rata i na pravednost uvjeta za mir kad nestane uzrok ratu. Dobro je lani istaknuo Pio XII. u alokuciji prigodom svog imendana, aludirajući na sadašnje ratne prilike: »Pravo i pravičnost traže, da se s okupiranim postupa onako, kako bi okupatorska vlast željela, da se u sličnom slučaju postupa s njezinim sunarodnjacima.«¹⁶

Na što su vojnici obvezani za vrijeme rata? Ako su si gurni da je rat nepravedan, ne smiju ubijati protivnike; ako mogu neka pobjegnu. Ako sumnjaju u pravednost rata a pod zapovjedništvom su, neka se bore; tko još nije pod zapovjedništvom, a sumnja, ne smije se boriti barem u navalnom ratu, dok je za obranbeni dosta vjerojatnost, da je pravedan. Ni u pravednom ratu po međunarodnom pravu ne smiju vojnici robiti ni mrtve vojnike ni naselja.¹⁷

Time smo uglavnom promotrili što je Crkva učila i što danas uči u pogledu rata. Bit će zanimljivo vidjeti kako je taj nauk provodila u životu.

2. Praksa Crkve.

Sv. Jakob u svojoj poslanici piše: »Odakle ratovi i odakle borbe među vama? Ne otuda li, od naslada vaših, koje vojuju u vašim udima? Želite i nemate, ubijate i zavidite, i ne možete postići« (Jak 4, 1). Svima je poznato da se upravo Crkva najviše bori protiv ovih strasti koje sv. Jakob nabroja kao uzroke ratova. Crkva je uvijek svojim vjernicima preporučivala susdržljivost, a mnogi nosioci crkvene vlasti odlikovali su se svetošću. Crkva nije uzvišenu nauku Kristovu nikad širila ratom. »Ona nije nikada ratovala zbog pitanja nauke. Nikad se nije slagala da se oružjem sili heretike ili nevjernike da se obrate. Ratovi poduzeti od vladara protiv heretika bijahu motivirani više stvarima političkog reda ili željom da zakonito stave u red kršitelje javnog mira, jer su često stanoviti heretici kao arijski Goti, donatisti, albigenzi itd. činili prava razbojstva.«¹⁸

Crkva je došla tokom historije do malo većeg političkog ugleda istom za seobe naroda. Njezin ugled se povećao kad su pape došli u vezu s franačkim vladarima. Otada je Crkva vršila znatan utjecaj na vladare koji su od papa tražili carsku krunu, a oni su za uzvrat obećali štiti Crkvu, njezine posjede i ustanove. Iza smrti Karla Velikoga carstvo se pomalo uzdrimalo, a feudalna se gospoda stala međusobno progoniti. Kad su tađ

¹⁶ Katolički List, 6. VI. 1940, str. 220.

¹⁷ Noldin, nav. dj. str. 339.

¹⁸ D. T. C., str. 1918.

mnogi posizali za crkvenim dobrima, Crkva se od njih branila crkvenim oružjem: prijetnjom ili kaznom izopćenja. Istim su oružjem stali biskupi zaštićivati mirni narod i njegova imanja od nasilnika. Tako su stanovite mjere poduzeli, uz druge, biskupi na provincijalnom koncilu u Puyu t. zv. zakonom »charta de treuga et pace«.

Pod vodstvom i nadzorom biskupa stvorena su u raznim pokrajinama društva mira. Članovi tih društava bi se zakleli na moćima svetaca, da će čuvati mir (pax Dei, paix de Dieu). K tome su biskupi kao propovjednici mira, odredili neka mjesta gdje se ne smije nikad ratovati (t. zv. utočišta, asyli). Takva su mjesta crkve, groblja, samostani, gdje su postavljeni križevi. Stanovite osobe su također izuzete od ratovanja: svećenstvo i redovništvo, pustinjaci i putnici, seljaci koji su obrađivali polja za opće dobro.

»Mir Božji« (treuga Dei) nije po svom porijetlu ništa drugo nego sankcija nedjeljnog počinka. G. Goyau kaže, da je to druga pobuda srednjovjekovne Crkve u pravu naroda. Zabranjivo je svako baratanje oružjem u nedjelju. Kasnije su biskupi protegnuli ovu zabranu na sve dane od srijede na večer do ponedjeljak ujutro. Ovako su se izrazili: »Mi smo posvetili Bogu četvrtak zbog uzašašća Kristova (drugi kažu: zbog ustanove Euharistije), petak na uspomenu muke, subotu obzirom na Njegov ukop i nedjelju zbog uskrsnuća, tako da u ove dane ne će biti potreba držati kakvi vojni pohod, i nitko ne će strahovati od svoga neprijatelja.«¹⁹

Konačno je zabranjeno ratovati u Adventu i Korizmi, a zatim od posnih dana do duhovske oktave. Posebno su bile također posvećene sve Gospodnje svetkovine, Majke Božje, apostola i nekih drugih svetaca; zatim vigilije, kvatreni dani itd. vice, putnike od raznih napadača, a naročito da sudjeluje u križarskim vojnama protiv Turaka. Crkva bi novom vitezu blagoslivljala mač i njega samoga: »O, Bože, Ti nisi dopustio na zemlji upotrebu mača osim za suzdržavanje zloće pokvarenih i za obranu pravednosti. Učini dakle, da se Tvoj novi vitez nikada ne služi ovim mačem da povrijedi nepravedno ma bilo koga; nego neka se služi njim uvijek za obranu svega što je na zemlji pravedno i pravo.«²⁰ Viteštvo se s vremenom vrlo iskvarilo, te postalo skup razbojničkih bandâ. Tako su se naročito iskazali svojim »viteštvom« na četvrtoj križarskoj vojni, te ih je Inocent III. bio prisiljen izopćiti. K tome su se stali baviti turnirskim igrama koje je Crkvi ipak uspelo dokinuti, uskraćujući ubijemima u tim borbama crkveni ukop.

Uz svjetovno viteštvo osnovani su i viteški redovi koji su se brinuli za hodočasnike u Svetoj Zemlji, naročito za opskrbu i sigurnost putnika.

¹⁹ G. G., nav. dj. str. 40, 55, 56.

²⁰ G. G., nav. dj. str. 68.

Kako je za vrijeme križarskih ratova oružana sila i prečesto došla do izražaja, sveti je Franjo osnovavši Treći Red zabranio članovima da nose ubojito oružje. No, jer su tako članovi došli u sukob sa svojom feudalnom gospodom, posredovali su pape i zgodnim zakonima zaštitili Tercijare; tako su i na ovaj način potpomogli mirovnu akciju.

Crkva je sa svakim narodom koji joj je bio na dohvat nastojala odmah doći u vezu. Tako se već u VII. stoljeću spominje mirovni ugovor između pape Agatona i Hrvata, kojim se naš narod obvezao da ne će voditi osvajalačkih ratova. Papa će se za uzvrat moliti za Hrvate da ih Bog štiti i sv. Petar zagovara ako bi tko njih napao. Poznato je da su srednjevjekovna kraljevstva bila kao u nekom vazalskom odnosu prema Sv. Stolicu. Tako se u knjizi *daća* (*Liber Censuum*) spominju Poljska, obje Sicilije, Španija, Danska, Češka, Engleska, Kijev, Hrvatska, Aragon, Portugal. Razumljivo je, da je u tim zemljama papa imao znatan utjecaj, ne toliko zbog feudalnog prava, nego zbog prava kojim rasuđuje grijeh. Ovaj rad Crkve u srednjem vijeku na poštivanju prava i smirivanju naroda priznali su mnogi umovi pa i August Comte. U svojoj knjizi *»Cours de philosophie positive«* izjavljuje »duboko udivljenje, kojim ga je već dugo vremena proželo cijelo njegovo filozofsko razmišljanje za općeniti uređaj katoličkoga sistema u srednjem vijeku u kojem će trebati sve to više gledati pravo političko remek-djelo ljudske mudrosti.«²¹ A Saint-Simon piše u svojoj knjizi *»De la reorganisation«*: Rimski religija prakticirana po cijeloj Evropi bila je pasivna veza evropskog društva; rimsko svećenstvo bilo je u njoj aktivna veza. ... Svojom vlašću koju je mišljenje diglo iznad vlasti kraljeva, oni su zauzdavali nacionalne ambicije; svojom politikom držali su ravnotežu Evrope, tada spasonosnu, a koja je zatim postala strašna kad je se domogao narod.«²²

Bilo je u XV. i XVI. vijeku papa koji zaista nisu mogli biti mirovni posrednici. Neki su od njih sami često ratovali, tako se na pr. za Julija II. govorilo, da je više kapetan nego svećenik; s druge je strane jak udarac papinskom ugledu zadala reformacija. Ipak je i u tim vjekovima stav Crkve prema pravu jasan. Kad su Španjolci iza zauzeća Amerike stali tvrditi da su Indijanci rođeni za ropstvo, diže se u ime vjere Le Casas: »Naša religija je religija jednakosti, ona se priljubljuje svakom ustavu, ona pristaje uz svaku naciju; ne oduzima nikome slobode niti sili poglavare da je skući u ropstvo pod izlikom da priroda tako traži ili da to želi biskup«. Kad to nije pomoglo ponovi javno istu ideju nekoliko godina kasnije Pavao III. Njemu je jasno, da Indijanci zato što ne poznaju Kristovu vjeru, ne moraju biti lišeni slobode i svojih dobara; oni su ljudi kao i mi. Posredovanjem istoga pape došlo je do mira između Franje I.

²¹ Dr. Grimm, *Život*, str. 207; G. Goyau, nav. dj. str. 85.

²² G. G., nav. dj. str. 194/5.

i Karla V. Ugled Sv. Stolice se u to vrijeme naročito diže na ruskom dvoru, te su stalno podržavane međusobne veze. U ostaloj Evropi ugled papinstva sve više opada, naročito u krajevima Lutherove reformacije. Papinstvo svejedno dalje vrši svoju mirotvornu ulogu, makar često bez uspjeha; tako je bilo u pogledu raskomadane Poljske, a također obzirom na mirovni kongres koji je htio uvesti Urban VIII. i gledom na mirovna nastojanja drugih papa. Tako je papinstvo gotovo nestalo s međunarodnog područja, sve dok nije opet uvedeno za vrijeme Leona XIII. u XIX. stoljeću.

Bilo je to, kad su Španjolci htjeli zauzeti već prije otkriveni otok među Karolinima, a časovito su ih pretekli u zaposjednuću istog otoka Nijemci. Tad se Bismarck, da ne dođe do rata, obratio na Leona XIII., da izreče presudu kome pripada otok. Promotrivši pravno stanje Leon XIII. stavi jednu propoziciju, što ovako razvija G. Goyau. »Predložio je obim stranama da potvrde Španjolski suverenitet; opravdani španjolski ponos bio bi dakle zadovoljen; s druge pak strane, da bi se udovoljilo njemačkom interesu koji je za svoje trgovce zahtijevao otvorenje Karolina, Leon XIII. je predložio, da taj španjolski suverenitet bude opterećen stanovitim brojem usluga, te da Njemačka dobije potpunu slobodu trgovine, plovidbe i ribolova, pravo da na tim otocima uspostavi jednu pomorsku bazu i slobodu da se ondje bavi sađenjem.«²³ Tako je Leon XIII. sretno riješio pravno težak slučaj, primijenivši na nj moralnu i socijalnu nauku Crkve. Čovjek je samo iskorištavač zemlje i nema pravo ostaviti zemlju neobrađenu, nego je treba oploditi, da koristi svima. Otada je Leon mnogo posredovao u raznim sukobima većinom preko svojih poslanika. Kad je htio još aktivnije poraditi na sveopćem smirivanju, oteščavala mu je rad kraljevina Italija. Tako nije smio sudjelovati na konferenci u Hayu, a također mu nije bilo dopušteno učestvovati na sedmom sveopćem mirovnom kongresu u Budimpešti na koji je bio pozvan.

Interesantan je bio slučaj posredovanja i smirivanja u Južnoj Americi: »U XIX. su vijeku Čile i republika Argentina imale česte sporove. God. 1900. opet je bio na vratima rat: prelat Benavente, argentinski biskup i prelat Jara, čilenski biskup obidoše svaki svoju zemlju, i oba vladara, pokoravajući se javnom mijenju koje su pobudila ova dva biskupa, utekoše se presudi Eduarda VII. Tako je mir bio sačuvan. I kad su se oba vladara, zadovoljni ovim rezultatom još k tome za buduće obvezali da će kroz periodu od pet godina sve nesuglasice podvrgavati sudu, dođe Mgr. Benavente, biskup Saint-Jean-de-Cuyo-a na ideju, da kao simbol te velike novosti dade od bronce načiniti ogromnu statuu Krista koja bi, nastojanjem Mme de Costa, utemeljiteljice i predsjednice južnoameričkog udruženja Sveopćeg mira, svečano postavljena 13. III. 1904. na vrhuncu Anda

²³ G. G., nav. dj. str. 223.

4000 metara iznad mora kao međunarodni spomenik mira. I pred tim spomenikom dadoše si nadbiskupi i biskupi Argentine i Čile-a cjelove mira; a čilenski prelat Jara izjavi: Radije neka se razvale ove gore nego da Argentinci i Čileanci odstupe od mira na koji se zakleše pred nogama Krista Otkupitelja.«²⁴

Papinstvo ne samo što nastoji mirnim putem riješiti sukobe među narodima, ono nastoji još više ukloniti same uzroke sukoba. »Savremeno se papinstvo, piše G. Goyau, ne umara ističući uvjerenje da će suglasnosti jedne države s drugom biti trajne i imati snagu istinitog mira, jedino pod uvjetom da budu osnovane na smirenju srca — iz govora Benedikta XV. držanog 1921.«

Danas papinstvu drugo i ne preostaje nego da visoko diže nauku Crkve o ratu, naročito da upozorava na teške uvjete koji se traže za pravedan rat. Pokušavaju pape i danas posredovati među narodima, ali bez uspjeha. No činjenica je da oni neprestano ističu, da oružje mora biti sasvim u službi pravde, a sporovi među državama da se rješavaju pred međunarodnim forumom. »Trebalo samo čitati, piše dr. Grimm, u Acta Apostolicae Sedis alokuciju Pia X. u oči svjetskoga rata u konzistoriju od 25. V. 1914. ili njegovu okružnicu od 2. VIII. iste godine kojom pozivlje na zajedničku molitvu za mir; ekshortaciju Benedikta XV. »Allorche fummo chiamati« od 28. VII. 1915. upravljenu zaraćenim strankama i njihovim vladarima, historijsku njegovu pouku istima od 1. VIII. 1917, okružnicu »Pacem Dei« od 23. V. 1920. listove Pia XI. od 7. IV. i 29. IV. 1922. povodom mirovnih konferencija u Ženevi ili božićnu alokuciju od god. 1930.«²⁵ Koliko je samo naš sv. Otac tokom prošle godine radio na smirenju. Sam govori u svojoj poslanici za mir u svijetu: »Ta svi znaju da mi od početka rata nismo ništa propustili učiniti, nego smo svim mogućim sredstvima — bilo javnim dokumentima i govorima bilo u razgovoru i raspravljanju — sve poticali da se obnovi mir i sloga koja bi počivala na pravdi i usavršavala se međusobnom bratskom ljubavi.«²⁶ U alokuciji opet prigodom svog imendana: »U duhu se sjećamo nemirnih tjedana kad smo kolebali između straha i nade, i kad smo uz iskru nade, a svijesni Naše apostolske službe, slijedeći nagnuća Našega srca, posvećivali svaku našu misao i nastojanje blago stanju sviju naroda, da ih pridobijemo za ideju mirnoga, pravednoga, i časnoga poretka, primjerenoga osjećaju odgovornosti prema ljudima i Bogu.«²⁷ U istom je duhu izjava Pia XI. u jednom listu da »najbolja garancija mira nije šuma bajuneta nego uzajamno pouzdanje i prijateljstvo«.

Rad Crkve na području mira vrši se danas u prvom redu molitvom. Čitamo u apostolskom pismu pape Pia XII.: »Sada

²⁴ G. G., nav. dj. str. 231/2.

²⁵ Život 1935, str. 208.

²⁶ K. L. 25. IV. 1940, str. 197.

²⁷ K. L., 6. VI. 1940, str. 269.

opet određujemo javne molitve koje se imadu moliti svuda po svijetu zajedno s nama na dan 24. dana slijedećeg mjeseca studenoga . . . , da se napokon uspostavi red po pravdi i umire duhovi u kršćanskoj ljubavi, da pravi mir združi i pobrati svu ljudsku obitelj».

Premda Leon XIII. u enciklici »Sapientiae christianae« kaže, da smo »državu u kojoj smo rođeni i primljeni na ovaj svijet dužni po prirodnom zakonu posebice ljubiti i braniti tako, da dobar građanin ne oklijeva ni smrt podnijeti za domovinu«,²⁸ ipak katolički moral zauzima sve strožiji stav prema dopuštenosti rata. Crkva je naime točno označila uvjete koji moraju biti ispunjeni da rat bude dopušten, a vrlo su rijetki slučajevi gdje bi ti uvjeti bili doista ispunjeni.

Ratovi, kako se u naše vrijeme vode, prestaju biti sredstvo, koje bi odgovaralo cilju za kojim se ide. K tome, ako se uzme u obzir međusobna ovisnost današnjih država, nameće se dužnost, da se osnuje jedan forum koji će sređivati eventualne nesuglasice na ekonomskom, prometnom ili drugom kojem području, i sprečavati krvavave obračunavanja među narodima. Svakako, taj forum mora biti čvršće građen nego što je to bila Liga Naroda, kako je to zgodno istaknuo Preuzvišeni gospodin Dr. A. Stepinac u propovijedi na staru godinu 1940. »Svima nam je još živo u pameti poznato Društvo Naroda. Koliko smo se o njem načitali lijepih fraza? Koliko je vagona papira prošlo ispod rotacionih strojeva da se uvjeri svijet o »vječnom prijateljstvu« između naroda i država? A nije prošlo ni dvadeset godina, da je od čitave te institucije ostala samo žalosna uspomena, kako se ne smije postupati, ako se ozbiljno misli stvoriti nešto dobra za ljudski rod«.²⁹

*

Rat je takva činjenica prema kojoj mora danas svaki čovjek zauzeti određeno stanovište. Nemoguće je procijeniti silne štete koje nanosi rat naročito materijalnoj kulturi ili civilizaciji. Zato je dužan svaki čovjek da prema svojim silama sprečava to strašno zlo, a u prvom su redu vezani na to oni koji su na čelu pojedinih država i naroda. Sigurno postoji način, da se mirnim S tim ograničenjem ratovanja spremala se i prva križarska vojna preko koncila u Clermontu.

Posebnom pomnjom prati Crkva viteštvo koje je u svom početku imalo vrlo plemenitu svrhu: štitiroti sirotinju, udoputem riješe svi problemi raznih država i naroda. Jedno vrhovno sudište u kojem bi učestvovali ljudi prožeti zdravim vjersko-čudorednim načelima, drugim riječima karakteri, bilo bi kadro sređivati sve međunarodne odnose.

²⁸ Denzinger Enchiridion symbolorum ed. 21—23, n. 1936.

²⁹ K. L., br. 1. 1941, str. 2.